

A kálvinizmus és luterizmus közötti különbségek

Majdnem egyidőben Luther németországi reformációjával (1517) kezdődött Zwingli Ulrich zürichi lelkész reformációja (1522). E reformáció hangsúlya az Isten törvényének való engedelmességen volt úgy a polgári, mint a mindennapi életben is. (Hasonlóan, mint azt 100 évvel azelőtt a cseh táboríták hirdették.) Zwingli követői elhatározták, hogy magukat teljesen Krisztus királyságának szolgálatába állítják. Eltávolították a zürichi, bázeli, berni és más észak-svájci gyülekezetek életéből mindazt, ami nem volt a Szentírás egyenesen nem rendelt el vagy nem indokolt meg. Eltávolították pl. a képeket, oltárokat, orgonákat, a gyülekezeti éneklést stb. Ez a radikális svájci reformáció alá akarta rendelni az embert és az emberi társadalmat Istennek a Szentírásban megjelent akaratának. Az Úrvacsoráról szóló tanításban hangsúlyozták, hogy a kenyér és a bor csupán jegyei (szimbólumai) Jézus testének és vérének.

Zwinglinek optimista nézete volt az embert illetően és sokra tartotta az emberi elmét. Nem hitte, hogy a szentségek Isten kegyelmének az eszközei lennének, vagy hogy általuk Krisztus közösségre lépne a hívőkkel. Ezt az állítását Luther egyenesen káromlásnak minősítette. Ezért a zwingli-lutheri megbeszélésen Marburgban nem született megállapodás, sőt ellenkezőleg: nagy különbségeket észleltek. Luther ekkor kijelentette: "Más lelketek van". És így a különbségek, melyek elválasztják a svájci és német reformációt egymástól, a mai napig nem tűntek el.

A reformáció svájci követői azonban nehéz harcokat vívtak a svájci katolicizmussal is, akik a Kappeli ütközetben 1531-ben leverték a protestánsokat. Az ütközetben részt vett Zwingli is mint a katonaság prédikátora, és el is esett. Holttestét a hóhér felnégyelte és máglyán elégette. A vezér halála és Zürich veresége azonban nem jelentette a svájci reformáció végét. Tovább terjedt, főleg Bernen és Genfen keresztül.

A genfi reformáció legjelentősebb alakja Kálvin János (eredetileg: Jean Couven = Zsan Kóvén), a Noyoni születésű francia (1509), ahol az apja püspöki hivatalnok volt. Kálvin gyermekkorától kapcsolatban volt az egyházzal, szigorú katolikus nevelést kapott és 12 éves korában már egyházi javadalma volt, vagyis különös járadéka, mint még nem szolgáló, de már kijelölt lelkésznek. Azonban Párizsi tanulmányai alatt jogot tanult. A 16. század 20-as éveiben a német reformáció hatásai elérték Párizst és egész Franciaországot. Kálvin akkor mohón olvasta Luther könyveit és a jog mellett megismerkedett a teológiával is. A reformációhoz való csatlakozása miatt 1533-ban el kellett hagynia Franciaországot, és idegenben tanulmányozta behatóan a biblia eredeti nyelveit és a reformáció tanításait.

1536-ban 27 évesen a reformáció francia követőinek védelmében megírta a reformáció tanainak összefoglalását: *Institutio religionis Christianae* = A keresztyén vallás tanítása (rendszere). Ebből az írásból, melyet később négy terjedelmes könyvvé bővített, lehet a mai napig a legjobban megérteni Kálvin tanítását. Az Intitúcióból világos, hogy Kálvin Luthertől tanult, akit egész életében nagy tiszteletben tartott - bár személyesen nem ismerték egymást. Akkor is tisztelte őt, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy némely dologban nem tud vele egyetérteni.

Kálvin ugyanis nem összpontosított annyira a személyes megváltásra, mint Luther. Bár örült a megváltás örömhírének, de tudatosította, hogy nincs semmije, amivel Isten előtt dicsekedhetne. Fontosabbnak tartotta a belső szükségleteknél az Isten ígéjének vele szemben támasztott követelményét. Isten ígéjéből inkább kihallotta az Ő szuverenitását, mely egyformán megjelentetett a világnak úgy az Ó- mint az Újszövetségben. Ezért egész életében hangsúlyozta, hogy a keresztyén élete Isten dicsőítése kell, hogy legyen és csakis az. Életének jelszava volt: *Soli Deo gloria!* (a nagy egyházatya Augustinus jelszava) = Egyedül Istené a dicsőség. A keresztyén érdeklődésének középpontja nem lehet saját üdvössége, hanem Isten tisztelete és dicsősége.

Az ember Kálvin szerint Isten tulajdona és egyedül Isten dönt felőle. Üdvösségéről vagy elkárkozásáról is Isten dönt. Ez a predestinációba vetett hit adja a hívőnek (tehát nem

annak az embernek, aki nem hisz) a legnagyobb bizonyosságot, hogy nincs magára hagyatva, hitetlenségében és tökéletlenségében, de Isten kiválasztásának tényében biztosítja megmentését és az időben és örökkévalóságban népe közösségébe fogadja.

A predestináció nem az iszlám allahi despotizmusa, sem filozófiai determinizmus (a sorsba vetett hit), de Kálvin Isten kiemelésére törekedett, mint aki a személyes megváltás egyedüli ajándékozója. A hívők személyes megváltásába vetett erős bizonyosságra törekedett, és azt csak a mindenható Istenbe vetett hit által lehet megszerezni, amely a bűnösök menedéke.

Luther annak idején annak az igazságnak adott kifejezést, hogy az ember megváltása nem függ érdemeitől, hanem csakis Isten kegyelmétől. Kálvinnak hasonlóan nem elegendő az ember "hite" és "jócselekedetei" sem. Gyengén lenne biztosítva az én megváltásom, ha csak az én Isten igazságát való elfogadásomtól, vagy hitem állhatatosságától függene. De bizonyosan hagyatkozhatom rá, ha az evangélium rám is érvényes, és ha hihetem, hogy az üdvösségre engem maga Isten választott ki, és ez a mindenható és szent Isten az én üdvösségem (biztosítéka) garanciája.

Isten kiválasztásának bizonyosságát Kálvin az Isten törvényének való szüntelen engedelmességgel hangsúlyozta, mely a hívőt - és mindenekelőtt a hívőt kötelezi. Hiszen a hívő embernek azért bocsátja meg Isten a bűneit, hogy jobban megtanulja és teljesítse Isten akaratát. A kegyelem és a Törvény a hívőt bevezeti a népnek az Isten akarata szerinti szüntelen szolgálatába.

Isten szuverenitásának nevében kell végbevinni az egyház és egyén életének a reformációját is. Egyedül Isten szava az érvényes és nem az emberi rendelkezések és tradíciók, amik a tanítást, rendet és istentiszteleti életet illetik. Ezért az egyház saját reformációját soha nem fejezheti be. Kell, hogy szüntelen Isten igéjével vezettessen és reformáltasson. (Kálvin elve: Az egyház Isten igéjével reformálódik és kell reformáltatnia állandóan.)

Farel Vilmos sürgetésére a fiatal, már akkor ismert, de a hazájából elmenekült tudós Genfben maradt. A genfiak bár lelkesedéssel fogadták tanítását, de túlzottnak találták Isten igéjéből eredő követelményeit az egyházi fegyelem terén. Kálvin ugyanis megkövetelte, hogy egyáltalán ne legyenek Genfben elnézve a "súlyos bűnök", de a fényűzés, részegség, kártyázás és kockajáték, tánc és színház sem. A genfi reneszánsz "szabad" ember nem tudta elfogadni a személyes szabadságról való lemondást és az Isten igéjének való alárendeltséget, és ezért Farel és Kálvin a városi tanács határozata alapján Genfből 1538-ban kitiltatták.

Kálvin a száműzetésben Strassburgban töltött éveket (ahol Martin Bucer is működött) a nyugodt tudományos munkára használta ki, és itt meg is házasodott a megözvegyült Ideletta de Bure-val. De Genfben megváltozott a helyzet a városi vezetésben, és Kálvint 1541-ben visszahívták, megígérve neki, hogy Isten igéje iránti engedelmisségben fognak élni. Annak ellenére, hogy gyakran gondolt az önkéntes elmenetelre, mert felelősséget érzett és sok munkája volt, kitartott Genfben, 1564-ben bekövetkezett haláláig.

Megszervezte itt az egyházi és polgári életet az ő bibliai értelmezése szerint. Mindezenelőtt bevezette az egyszerűséget és egyenességet (őszinteséget) az istentiszteleti életbe. De az egyház feladata nem merülhet ki a templomi istentiszteleteken Isten dicsőítésében, igéjének hirdetésében, a szentségek kiszolgáltatásában (két szentség), hanem meg kell látszódnia az igének való önkéntes alárendeltségben, hogy itt Isten gyermekei élnek.

Kálvin alapjaitól kezdve átépítette az egyház rendjét, melyben csak Istennek az igében megjelentett akarata volt az érvényes. Az ő egyházrendezése alapján ezeket a szolgálatokat vezették be: pásztori = Isten igéjének szolgálata, presbiteri = (buzgó laikusok, akik hajlandók voltak másokra is felügyelni), diakóniai = (akiknek feladata volt a szociális munka a gyülekezetben), doktori = a teológia tanítói, akiknek a feladata volt az új lelkészek nevelése. A pásztorok és doktorok hetente egyszer összejöttek az írás közös tanulmányozására és a gyülekezetben előforduló problémák megtárgyalására. "Tiszteletre méltó összejövetelnek" nevezték. A

pásztorok és presbiterek alkották a "konzisztóriumot", amely a luteránus területeken nem többség, hanem csak képviselői szerv volt, és a gyülekezet választotta gyülekezeti önkormányzatnak. Kálvin nagyon ügyelt az egyház szabadságának védelmére főleg a városi tanács-csal szemben, annak ellenére, hogy azt az ő hívei alkották.

Egyházi rendjével Genf a református egyház példájává vált Svájcban, de másutt is, ahol a genfi reformáció követőkre talált. Azonban sokszor képmutatáshoz és kétszínűséghez vezetett. Kálvin halála után Béza Tódor (1519-1605) volt genfi művének, de a külföldi egyházakkal való kapcsolatoknak is folytatója.

Luther és Kálvin sok dologban is különböző utakon járt. Kálvin az egyház reformációját Isten szuverenitása és az emberrel szembeni igényei szerint hajtotta végre, Luther pedig Istennek az ember felé megnyilvánuló kegyelme alapján. Luther örömteli éneket énekelt a kizárólag kegyelem által-ról, de Kálvin további verseket fűzött hozzá: Légy engedelmes! Vigyázz életed megszentelődésére, ha már kegyelemben részesültél. Luther elsősorban az ember bensőjét reformálta és a Krisztusban való új teremtésre fektette a hangsúlyt, Kálvin azonban az egyén egész életét reformálta és az egész egyházat az ige alapján. Luther azt javította, ami Isten igéjével ellenkezett, Kálvin eltávolította az egyház életéből mindazt, amit nem lehetett Isten igéjével megindokolni. Alapjában véve Luther érintetlenül hagyta a hívek polgári életét, Kálvin azonban proklamálta, hogy Isten és Isten törvényei uralkodnak az ember társadalmi életén is. A polgári szabadság csak Isten törvénye alatt érvényes. A hívek is felelősek a közéletért az egész föld Ura előtt. A laikusok részvétele az egyház gyülekezeteinek vezetésében iskola volt a hívek polgári életben való felelősségteljes részvétele érdekében. Ebből nőtt ki a református országokban a politikai állampolgári demokrácia. Luther ezzel szemben hangsúlyozta a "világi hatalom" felségjogait és a Münzer Tamás vezetésével fellázadt német parasztok követeléseivel szembeni elutasító hozzáállásával kora konzervatívjai közé sorolta be magát.

Kálvint és reformációs irányát nem lehet elképzelni Luther és reformációja nélkül. Más reformátoroktól is tanult, de pl. Zwinglit sokkal szigorúbban elítélte, mint Luthert. Lutheránus részről a kezdettől fogva nagy volt a bizalmatlanság Kálvinnal szemben. Az alapkülönbségek néha - főleg a következő évtizedekben és századokban - nem voltak már olyan élesek, de a kálvinistákra a németek, és hatásukra más lutheránusok is úgy néztek, mint zwingliánusokra. Főleg azért, mert Kálvin meghagyta az istentisztelet egyszerű voltát és a templomok külső formáját Zwingli idejéből.

Megmaradtak azonban a tanításbeli viták. A lutheránusok Kálvinnak szemére vetették a predestinációról, az úrvacsoráról szóló tanításának az evangéliummal való összeférhetetlenségét, valamint a sok hitvallás egységességének hiányát. Minden országban ugyanis saját református hitvallás keletkezett, amíg a lutheránusokat összekötötte az egységes Augsburgi hitvallás (1530) és az "Egyetértés Könyve" (Összetartás, 1580) kötötte össze. A református egyházakat és új hitvallásaikat leginkább az 1562-ből való II. Helvét Hitvallás határozta meg (befolyásolta). Szervezetileg és teológiaiilag is két reformációs egyház keletkezett: a református és az Augsburgi Hitvallás szerinti evangélikus.

A közöttük lévő alapkülönbségek, melyek túléltek az évszázadokat a következők:

1.) Az úrvacsora tanítása: A lutheránusok azt tanítják, hogy az úrvacsora kenyérében és borában Jézus Krisztus teste és vére valóságosan jelen van. A reformátusok pedig azt, hogy a kenyér és a bor csak emlékeztetnek arra, hogy az úrvacsorában Jézus Krisztus valóban jelen van, de ez lelki jelenlét. A II. Helvét Hitvallás tanítja: "...nem hisszük, hogy Krisztus testét, testi szánkkal ennünk kellene. Létezik Krisztus testével való lelki élés is... melynél az Úr teste és vére tulajdonságaiban és alapjaiban nem változik, de nekünk lelki módon, lelkileg közvetítik ... a Szentlelken keresztül ..., aki nekünk a bűnök bocsánatát, a megváltást és az örökéletet ajándékozza, és úgy közvetíti, hogy él bennünk Krisztus és mi is Őbenne... s úgy vesszük Krisztust, aki a mi életünk, mint lelkünk ételét és italát".

2.) A predestinációról szóló tanítás. A lutheránusok azt tanítják, hogy Isten támasztja az emberben a hitet és megtérést, hogy így hitével elfogadhassa a megváltást és az örök életet. A reformátusok azt tanítják, hogy Isten a teremtés előtt már eleve elrendelte az embereket az üdvösségre vagy kárhozatra. Isten a hívők megváltásának biztosítója, mert örök életre hívta el őket.

3.) A tízparancsolat elrendezése. A lutheránusok meghagyták a tízparancsolatnak azt a sorrendjét, ahogyan a reformáció előtt a római katolikusok megismerte. A reformátusok viszont tértek a zsidó sorrendhez. Tehát a lutheránusok (katolikusok) egybekapcsolták az 1. és 2. parancsolatot és elosztották a tizediket, 9. és 10.-re. Ugyanakkor a lutheránusok nem hangsúlyozzák Isten kiábrázolásának a tiltását. A reformátusoknál Istennek a kiábrázolása kizárt.

4.) A lutheránus egyház eltávolított az egyházi életből mindent, ami ellenkezett Isten igéjével, a református egyház pedig azokat a dolgokat, melyeket nem lehetett megmagyarázni vagy alátámasztani az Isten igéjével.

5.) A lutheránus egyház azt tanítja, hogy Isten igéje az érvényes hitvallás értelmében magyarázandó. A református egyház pedig azt tanítja, hogy a hitvallás alá van rendelve a szentírásnak. Hogy az egyház minden korban új hitvallást fogadhat el, ha jobban és tisztábban megértette Isten igéjének üzenetét.

A lutheránus és református egyházak között egyes országokban a reformációs időktől napjainkig időnként folynak párbeszéd a különbségek eltávolításáról. Ilyen párbeszéd alapján jött létre a Snadomieri megegyezés Lengyelországban, került sor a németországi egyházak unionizálására, és a Csehtestvér egyház megalakítására 1918-ban, stb.

Az egykori Magyarországon is gyakran folytak viták a különbségek kiküszöböléséről. A 19. században voltak törekvések egy Egységes protestáns egyház létrehozására Magyarországon, de a szlovák lutheránusok érdemeként ez nem jött létre. Az okok egyrészt teológiaiak voltak, másrészt államvédelmi, mert az egyesített egyház veszélyeztette volna a szlovákok érdekeit.

1833-ban Nagygörözdön közös megegyezésre került sor a Dunántúli egyházmegye területén a lutheránusok és reformátusok között (de nem összegyházi érvennyel), mely szerint:

1.) reformátusok és lutheránusok kölcsönösen részt vehetnek a testvéregyházakban az úrvacsorán. Elsősorban a reformátusok lelki bekapcsolódásáról volt szó a lutheránus egyházba és fordítva is, ahol csak az egyik gyülekezet létezett, tehát a diaszpóra területein.

2.) A lelkészek minden felsőbbbségi jóváhagyás nélkül szolgálhattak a testvéregyház szószékén.

Ez az egyezmény érvényét veszítette 1900-ban. A gyakorlatban megállapodott ott, ahol hasonló esetek előfordultak és meghonosodtak. A reformátusok még presbiterek is lehettek a lutheránus gyülekezetekben.

A második világháború utáni időben megkötötték az ún. leuenbergi szerződés a református és lutheránus teológusok között, melyhez csatlakozott sok református és lutheránus gyülekezet. A Szlovákiai Református Egyház, a Csehtestvér Evangélikus Egyház, valamint a Testvér Egyház alapjaiban csatlakozott, de a Szlovák Evangélikus Egyház, a Sziléziai Evangélikus Egyház ezt az egyezményt hitvallási okokból elvetette, bár ez a megegyezés a létező hitvallási eltéréseket respektálta és egyedüli célul a testvéri közeledést tűzte ki a két reformációs egyház között.

Andrej Mat'ášik